

انجمن علمی فقه‌پژای تطبیقی ایران

فصلنامه حقوق برای بین الملل

Volume 3, Issue 3, 2025

A Comparative Study of the Validity of Witness Testimony in the Iranian and French Criminal Systems; with Emphasis on Legal Principles and Procedural Rules

Akram Sadat Sadati¹, Mohammad Zereshgi*²

1. M.A Student, Department of International Law, Pardis Branch, Islamic Azad University, Pardis, Iran.

2. Department of Law, Pardis Branch, Islamic Azad University, Pardis, Iran. (Corresponding Author)

ARTICLE INFORMATION

Type of Article:

Original Research

Pages: 55-63

Corresponding Author's Info

ORCID: 0009-0002-4120-5216

TELL: +980000000000

Email: zereshgi@iau.ac.ir

Article history:

Received: 28 Jan 2025

Revised: 21 Apr 2025

Accepted: 25 May 2025

Published online: 23 Sep 2025

Keywords:

Witness Testimony, Iranian Criminal System, French Criminal System, Legal Principles, Procedural Rules, Criminal Justice.

ABSTRACT

Witness testimony is a key tool in criminal systems to uncover the truth and achieve justice. In the Iranian criminal system, testimony is based on religious requirements such as justice, reason, maturity and a certain number of witnesses and is rooted in Islamic jurisprudence. This system, by emphasizing honesty and transparency, seeks to reduce false testimony. Strict religious requirements increase the accuracy of the trial process, but may sometimes slow down the proceedings or create administrative complications. In contrast, the French criminal system has adopted a pragmatic approach that is based on the judge's free assessment and does not consider strict religious or moral requirements mandatory. This flexibility can speed up the proceedings, but it carries the risk of accepting unreliable testimony or the influence of external factors such as human error. Comparative analysis shows that the Iranian system, by focusing on religious requirements, reduces the possibility of errors in testimony, but may affect the efficiency of the process due to complex requirements. In contrast, the French system, by facilitating the acceptance of testimony, enhances efficiency, but carries the risk of reducing accuracy. This research suggests that a balanced combination of the Islamic rigor of the Iranian system and the flexibility of the French system can help improve the trial process. Such a combination can increase the efficiency and speed of proceedings while maintaining honesty and transparency and help achieve criminal justice.

This is an open access article under the CC BY license.

© 2025 The Authors.

How to Cite This Article: Sadati, AS & Zereshgi, M (2025). "A Comparative Study of the Validity of Witness Testimony in the Iranian and French Criminal Systems; with Emphasis on Legal Principles and Procedural Rules". *Journal of International Criminal Law*, 3(3): 55-63.

انجمن علمی فقه‌پژای تطبیقی ایران

فصلنامه حقوق جزای بین الملل

www.iclj.ir

فصلنامه حقوق جزای بین الملل

دوره سوم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۴

بررسی تطبیقی اعتبار شهادت شهود در نظام کیفری ایران و فرانسه؛ با تأکید بر اصول حقوقی و قواعد دادرسی

اکرم‌السادات ساداتی^۱، محمد زرشگی^{۲*}

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه حقوق، واحد پردیس، دانشگاه آزاد اسلامی، پردیس، ایران.

۲. گروه حقوق، واحد پردیس، دانشگاه آزاد اسلامی، پردیس، ایران. (نویسنده مسؤول)

چکیده

شهادت شهود یکی از ابزارهای کلیدی در نظام‌های کیفری در جهت کشف حقیقت و تحقق عدالت است. در نظام کیفری ایران، شهادت بر پایه شروط شرعی نظیر عدالت، عقل، بلوغ و تعداد مشخص شهود شکل گرفته و ریشه در فقه اسلامی دارد. این نظام با تأکید بر صداقت و شفافیت، به دنبال کاهش شهادت کذب است. شروط سخت‌گیرانه شرعی، دقت در فرآیند دادرسی را افزایش می‌دهد، اما ممکن است گاهی به کندی روند رسیدگی منجر شود یا پیچیدگی‌های اجرایی ایجاد کند. در مقابل، نظام کیفری فرانسه رویکردی عمل‌گرایانه اتخاذ کرده که بر ارزیابی آزاد قاضی استوار است و شروط سخت‌گیرانه دینی یا اخلاقی را الزامی نمی‌داند. این انعطاف‌پذیری می‌تواند رسیدگی را تسریع کند، اما خطر پذیرش شهادت‌های غیرمعتبر یا تأثیر عوامل خارجی مانند خطای انسانی را به همراه دارد. تحلیل تطبیقی نشان می‌دهد که نظام ایران با تمرکز بر دقت شرعی، احتمال خطا در شهادت را کاهش می‌دهد، اما ممکن است به دلیل شروط پیچیده، کارایی فرآیند را تحت تأثیر قرار دهد. در مقابل، نظام فرانسه با سهولت در پذیرش شهادت، کارایی را تقویت می‌کند، اما خطر کاهش دقت را به دنبال دارد. این پژوهش پیشنهاد می‌کند که ترکیبی متوازن از دقت شرعی نظام ایران و انعطاف‌پذیری نظام فرانسه می‌تواند به بهبود فرآیند دادرسی کمک کند. چنین ترکیبی می‌تواند ضمن حفظ صداقت و شفافیت، کارایی و سرعت رسیدگی را افزایش دهد و به تحقق عدالت کیفری یاری رساند.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۵۵-۶۳

اطلاعات نویسنده مسؤول

کد ارکید: ۵۲۱۶-۴۱۲۰-۰۰۰۲-۰۰۰۹

تلفن: +۹۸۰۰۰۰۰۰۰۰

ایمیل: zeresghi@iau.ac.ir

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۰۹

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۴/۰۲/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۰۴

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۷/۰۱

واژگان کلیدی:

شهادت شهود، نظام کیفری ایران، نظام کیفری فرانسه، اصول حقوقی، قواعد دادرسی، عدالت کیفری.

خوانندگان این مجله، اجازه توزیع، ترکیب مجدد، تغییر جزئی و کار روی حاضر به صورت غیرتجاری را دارند.

© تمامی حقوق انتشار این مقاله، متعلق به نویسنده می‌باشد.

مقدمه

که ضمن شناسایی شباهت‌ها و تفاوت‌ها در مبانی نظری و رویه‌های عملی، به تحلیل عمیق‌تری از نقاط قوت و ضعف هر نظام دست یابد و پیشنهادهایی برای بهبود فرآیند پذیرش شهادت ارائه دهد. این تلاش نه‌تنها به غنای دانش حقوقی در حوزه مطالعات تطبیقی کمک می‌کند، بلکه می‌تواند به‌عنوان مبنایی برای اصلاحات قانونی و قضایی در راستای تضمین عدالت کیفری در هر دو کشور مورد استفاده قرار گیرد. به‌ویژه این‌که در دنیای امروز، باتوجه به تحولات اجتماعی و فناوری‌های نوین، نیاز به بازنگری در نحوه پذیرش و ارزیابی شهادت شهود بیش از پیش احساس می‌شود. این پژوهش می‌تواند در توسعه سیستم‌های قضایی عادلانه و شفاف در کشورهای مختلف مؤثر واقع گردد و درنهایت به تحقق بهتر عدالت در فرآیندهای دادرسی کمک کند.

۱- مفهوم شهادت شهود

شهادت شهود یکی از ارکان اساسی دادرسی در بسیاری از نظام‌های حقوقی است و به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ادله اثبات دعوی شناخته می‌شود. به‌طور کلی، شهادت به‌معنای گواهی دادن و اعلام آنچه که فرد شاهد درباره یک واقعه می‌داند، است. در مفهوم لغوی، «شهادت» به‌معنای «حضور در صحنه یک واقعه» و «اعلام آنچه که مشاهده شده» است. این تعریف در فقه اسلامی نیز به‌طور ویژه‌ای مورد توجه قرار گرفته است؛ در فقه، شهادت عبارت است از اخبار و گواهی فردی عادل و معتبر که درباره وقوع یا عدم وقوع یک امر نزد حاکم شرع یا مقام قضایی بیان می‌کند (صفری و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۸). شهادت در این سیستم‌ها به‌عنوان ابزاری برای کشف حقیقت و احقاق حقوق افراد محسوب می‌شود. در دکتترین حقوقی نیز، شهادت به‌معنای «اظهار نظر فردی است که از روی علم، مشاهده یا اطلاع شخصی خود، درباره یک واقعه نزد مقام قضایی اظهار می‌کند» تعریف می‌شود. این تعریف بر اهمیت اطلاع مستقیم شاهد از واقعه تأکید دارد و گمان یا حدس در آن جایی ندارد. درحقیقت، شاهد باید یا به‌طور مستقیم واقعه‌ای را مشاهده کرده باشد یا اطلاعات دقیق و مستند از آن واقعه داشته باشد تا شهادتش معتبر و قابل استناد باشد (امدادی و منیری، ۱۴۰۳: ۲۹). در برخی از نظام‌های حقوقی، شهادت شهود نه‌تنها در امور حقوقی، بلکه در مسائل کیفری نیز به

شهادت شهود، به‌عنوان یکی از قدیمی‌ترین و مؤثرترین ابزارهای اثبات در نظام‌های کیفری، همواره نقش اساسی در فرآیند دادرسی و کشف حقیقت ایفا کرده است. این ابزار که از یک سو مبتنی بر ادراکات انسانی و از سوی دیگر وابسته به صداقت و دقت شهود است، در نظام‌های حقوقی مختلف با رویکردها و قواعد متفاوتی مورد استفاده قرار می‌گیرد. در نظام کیفری ایران که ریشه در فقه اسلامی و احکام شرعی دارد، شهادت نه‌تنها یک دلیل قانونی، بلکه یک تکلیف اخلاقی و دینی تلقی می‌شود و شرایط سخت‌گیرانه‌ای مانند عدالت، عقل، بلوغ و گاه تعداد و جنسیت خاص برای پذیرش آن تعیین شده است. در مقابل، نظام کیفری فرانسه که بر پایه اصول حقوق مدون و عقل‌گرایی عصر روشنگری شکل گرفته، شهادت را در چهارچوبی انعطاف‌پذیرتر و با تأکید بر آزادی قاضی در ارزیابی ادله تعریف می‌کند. در این سیستم، اهمیت بیشتری به قاضی داده می‌شود که می‌تواند با استفاده از تجزیه و تحلیل منطقی و عقلانی، ارزش شهادت شهود را تعیین کند. این رویکرد امکان ایجاد تعادل بین آزادی عمل قاضی و حقوق دفاعی متهم را فراهم می‌آورد، به‌طوری‌که قاضی قادر است باتوجه به شرایط خاص هر پرونده و میزان اعتبار شهادت، تصمیم‌گیری کند. هدف این مقاله، بررسی تطبیقی اعتبار شهادت شهود در این دو نظام حقوقی است؛ از اصول بنیادین حاکم بر آن گرفته تا قواعد دادرسی که پذیرش یا رد شهادت را تعیین می‌کند و چالش‌های عملی که گاه مانع از تحقق عدالت می‌شود. این پژوهش از منظر اهمیت به این موضوع می‌نگرد که علی‌رغم تفاوت‌های ساختاری میان نظام کیفری ایران و فرانسه، هر دو نظام با مسائلی چون احتمال شهادت کذب، تأثیر تعصبات اجتماعی، فشار روانی بر شهود و دشواری احراز صحت اظهارات مواجه‌اند. در نظام حقوقی ایران، تأکید زیادی بر صداقت و اخلاق شهود و نیز رعایت اصول اسلامی در بیان شهادت وجود دارد، درحالی‌که در نظام حقوقی فرانسه توجه بیشتری به اصول عقلانی و مستندات قانونی است. در این میان، تأثیر عواملی مانند نوع رابطه شاهد با طرفین دعوی و سطح آگاهی اجتماعی او نیز می‌تواند بر کیفیت و دقت شهادت اثر بگذارد. از این رو، با اتخاذ رویکردی تطبیقی و تحلیلی، این مطالعه در پی آن است

که همگی باید واقعه را به صورت حضوری و مستقیم مشاهده کرده باشند تا شهادتشان معتبر تلقی شود (احمدوند و جلیلیان، ۱۳۹۹: ۴۱۵). این ساختار دقیق، نشان‌دهنده پیوند عمیق نظام حقوقی ایران با ارزش‌های دینی است که شهادت را نه تنها یک ابزار قانونی، بلکه بخشی از یک نظام اخلاقی و معنوی می‌داند. در مقابل، نظام کیفری فرانسه رویکردی کاملاً متفاوت و مبتنی بر اصول سکولار و عقلانی را در پیش گرفته است که ریشه در سنت حقوق رومی - ژرمنی و آرمان‌های فلسفی عصر روشنگری دارد. براساس ماده ۳۳۵ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه^۲، هر فردی که اطلاعات مرتبط با پرونده‌ای داشته باشد، اعم از این که مستقیماً در واقعه حضور داشته یا صرفاً از جزئیات آن آگاه است، می‌تواند به‌عنوان شاهد احضار شود و تحت سوگند قانونی موظف به بیان حقیقت است. برخلاف نظام ایران، در فرانسه هیچ‌گونه شرط پیشینی مانند عدالت اخلاقی، ایمان، تعداد خاص شهود یا ویژگی‌های شخصی برای شاهد الزامی نیست، و این سادگی در پذیرش شهادت، انعطاف‌پذیری (و چه‌بسا مسامحه بیشتر) نظام قضایی را به‌وضوح نشان می‌دهد (6: Trésallet et al, 2019). قاضی در این نظام از اصل «اعتقاد درونی» پیروی می‌کند، به این معنا که با تکیه بر تحلیل منطقی و برداشت شخصی خود از مجموعه شواهد و شهادت‌ها، ارزش و اعتبار آن‌ها را تعیین می‌کند، مشروط بر این که تصمیمش با استدلال‌های روشن و مطابق با موازین قانونی توجیه‌پذیر باشد. این نگرش که به قاضی اجازه می‌دهد شهادت را در کنار سایر ادله مانند اسناد کتبی، گزارش‌های کارشناسی یا شواهد مادی ارزیابی کند، اثربخشی و تطبیق‌پذیری نظام قضایی فرانسه را در مواجهه با پرونده‌های متنوع تقویت می‌کند. این تفاوت بنیادین در مبانی حقوقی، دو فلسفه متمایز را نمایان می‌سازد: ایران بر اطمینان شرعی و پایبندی به اصول دینی تأکید دارد، درحالی‌که فرانسه اعتماد خود را بر توانایی قاضی در تحلیل عقلانی و استنباط منطقی از ادله قرار داده است (261: Caruth, 2017).

۲-۲- قواعد دادرسی در پذیرش شهادت

عنوان یک دلیل قوی برای اثبات وقوع جرم یا نادرستی یک ادعا به کار می‌رود. شهادت شهود در بسیاری از کشورها و سیستم‌های حقوقی همچنان یکی از مهم‌ترین ابزارهای دادرسی است و اعتبار آن به عوامل مختلفی مانند تعداد شهود، عدالت، اهلیت شاهد و تطابق شهادت‌های مختلف بستگی دارد. در بسیاری از موارد، شهادت شهود باید با سایر ادله مانند اسناد، مدارک و قرائن تکمیل شود تا بتواند به‌طور کامل حقیقت را روشن کرده و عدالت را برقرار سازد. درنهایت، شهادت شهود باتوجه به شرایط و قوانین هر کشور می‌تواند تأثیرات متفاوتی بر روند دادرسی و صدور حکم قضایی داشته باشد (حسینی و کریم‌پور علی‌آباد، ۱۴۰۳: ۴۹۵).

۲-۲- قواعد دادرسی حاکم بر شهادت شهود

۱-۲- مبانی حقوقی شهادت در ایران و فرانسه

در نظام کیفری ایران، شهادت شهود ریشه در مبانی فقهی و شرعی دارد که از اصول اسلامی و منابع معتبر دینی، به‌ویژه آیات قرآنی و روایات، استخراج شده است. شروط سخت‌گیرانه‌ای مانند عدالت (پرهیز از ارتکاب گناهان کبیره نظیر شرب خمر یا زنا و عدم اصرار بر گناهان صغیره مانند غیبت یا دروغ‌گویی مکرر)، عقل (سلامت روانی و توانایی تشخیص درست از نادرست)، بلوغ (رسیدن به سن شرعی که فرد را مسؤول اعمالش می‌داند)، ایمان (اعتقاد به اصول دینی) و در برخی موارد طهارت مولد (مشروع‌بودن تولد) برای پذیرش شهادت الزامی است. این شروط که عمدتاً از آیه ۲۸۲ سوره بقره و احادیث معتبر شیعی گرفته شده‌اند، با هدف تضمین صداقت، امانتداری و پایبندی شاهد به ارزش‌های اخلاقی و دینی طراحی شده‌اند تا شهادت به‌عنوان یک ابزار قضایی، از هرگونه تحریف یا سوءاستفاده مصون بماند (ایرانی‌پور و همکاران، ۱۴۰۲: ۱۸۰). ماده ۱۵۵ قانون مجازات اسلامی (مصوب ۱۳۹۲)^۱ شهادت را در کنار اقرار و سوگند به‌عنوان یکی از ادله شرعی به رسمیت می‌شناسد و در جرایم حدی، مانند زنا یا سرقت، تعداد مشخصی شاهد (مانند چهار مرد عادل یا ترکیبی از دو مرد و چهار زن در برخی موارد) را الزامی می‌داند

^۱- ادله اثبات در امور کیفری عبارت‌اند از: اقرار، شهادت، قسامه، علم قاضی و سوگند در موارد مقرر قانونی.

^۲- هر شخصی که اطلاعات مفیدی درخصوص موضوع مورد رسیدگی داشته باشد، می‌تواند به‌عنوان شاهد احضار شود و باید حقیقت را بیان نماید. شهادت تحت سوگند رسمی صورت می‌گیرد.

سنت عقل‌گرایانه و اعتماد به تحلیل قضایی نشأت می‌گیرد، آزادانه ارزش و وزن شهادت را در کنار سایر ادله، مانند اسناد یا شواهد مادی، می‌سنجد. برای مقابله با شهادت کذب و جلوگیری از سوءاستفاده، ماده ۴۳۴ قانون کیفری فرانسه^۲ جرم ادای شهادت دروغ را صراحتاً جرم‌انگاری کرده و مجازات‌هایی مانند حبس تا هفت سال و جریمه نقدی تا ۱۰۰/۰۰۰ یورو را برای مرتکب در نظر گرفته است. این ضمانت اجرایی، اعتماد به نظام قضایی را تقویت کرده و به‌عنوان یک ابزار بازدارنده عمل می‌کند. این ساختار که ترکیبی از آزادی عمل قاضی و نظارت قانونی بر صحت شهادت است، نظام کیفری فرانسه را به سیستمی مؤثر و منعطف تبدیل کرده که قادر است با شرایط متغیر پرونده‌ها سازگار شود، هرچند این انعطاف‌پذیری گاه با خطر خطای انسانی یا تأثیر عوامل خارجی مانند فشارهای اجتماعی همراه است (Weigel, 2023: 55).

۲-۳- تحلیل تطبیقی اصول حقوقی و قواعد دادرسی

مقایسه اصول حقوقی و قواعد دادرسی حاکم بر شهادت شهود در نظام‌های کیفری ایران و فرانسه، تفاوت‌های عمیقی را در فلسفه‌ها و رویکردهای این دو نظام آشکار می‌کند، درحالی‌که هر دو در نهایت به دنبال کشف حقیقت و اجرای عدالت‌اند. در نظام کیفری ایران، تأکید بر شروط ثابت و تشریفاتی شرعی، مانند عدالت، تعداد و جنسیت شهود و سوگند شرعی، شهادت را به فرآیندی دقیق و محدود تبدیل کرده که هدف آن تضمین صحت و تقدس دلیل در چهارچوب احکام دینی است. این نگرش که ریشه در شریعت اسلامی و آیات قرآنی مانند آیه ۲۸۲ سوره بقره دارد، شهادت را بخشی از یک نظام ارزشی و اخلاقی می‌داند که نه تنها به کشف حقیقت، بلکه به حفظ اصول دینی و اخلاقی نیز توجه دارد (پرستش و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۸). این الزامات دقیق، احتمال پذیرش شهادت‌های نادرست یا غیرقابل اعتماد را کاهش می‌دهند، اما در عمل، اثبات شرایطی نظیر عدالت (که مستلزم بررسی سوابق اخلاقی و دینی شاهد است) یا نیاز به تعداد معین شهود، فرآیند دادرسی را پیچیده و طولانی می‌سازد. در مقابل، نظام کیفری فرانسه با روشی

در نظام کیفری ایران، قواعد دادرسی برای پذیرش شهادت شهود بر پایه اصول فقهی و قوانین موضوعه، از جمله قانون مجازات اسلامی (۱۳۹۲) و قانون آیین دادرسی کیفری، تنظیم شده است. این قواعد با شروط و تشریفات مشخصی همراه‌اند که ریشه در احکام شرعی و سنت‌های دینی دارند، از جمله این شروط می‌توان به تعداد معین شهود (مانند چهار مرد عادل برای اثبات جرایم حدی نظیر زنا یا دو مرد در برخی جرایم تعزیری)، جنسیت (که در مواردی حضور مرد الزامی است یا شهادت زنان به نصف ارزش شهادت مردان محاسبه می‌شود)، مشاهده مستقیم واقعه توسط شاهد (به‌منظور جلوگیری از گمانه‌زنی یا شهادت غیرمستند) و سوگند شرعی (که شاهد را به راستگویی و پابندی به حقیقت متعهد می‌کند) اشاره کرد (دهقانی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۵۲). ماده ۲۱۱ قانون آیین دادرسی کیفری ایران^۱ به قاضی این اختیار را می‌دهد که در صورت وجود تعارض میان شهادت‌ها، تردید در صحت آن‌ها یا ناکافی بودن ادله، به قرائن و امارات قضایی رجوع کند تا تصمیم خود را تکمیل نماید. این ساختار، که با هدف تضمین دقت شرعی و جلوگیری از هرگونه خطا یا سوءاستفاده طراحی شده، فرآیند دادرسی را به سیستمی منظم و دقیق تبدیل کرده است. با این حال، این الزامات دقیق گاهی توانایی قاضی را در برخورد با پرونده‌های پیچیده محدود می‌کند و او را به رعایت قواعد مشخص و غیرقابل انعطاف ملزم می‌سازد که ممکن است به تأخیر در روند دادرسی یا چالش در اثبات شروط منجر شود. در نظام کیفری فرانسه، قواعد دادرسی مرتبط با شهادت شهود در قانون آیین دادرسی کیفری با تمرکز بر سهولت، کارایی و انعطاف‌پذیری تعریف شده است (طباطبایی و حاجی ده‌آبادی، ۱۳۹۸: ۲۱). هر فرد مطلع، چه به‌صورت داوطلبانه و چه با احضار رسمی، می‌تواند به‌عنوان شاهد حاضر شود، بدون این‌که محدودیت‌هایی مانند تعداد مشخص شهود، ملاحظات جنسیتی یا شروط اخلاقی و دینی اعمال گردد. شهادت در این نظام با ادای سوگند قانونی انجام می‌شود که شاهد را به گفتن حقیقت ملزم می‌کند و قاضی با تکیه بر اصل «اعتقاد درونی» که از

^۲ ادای شهادت کذب نزد مقام قضایی، خواه به نفع یا به ضرر یکی از طرفین دعوی، جرم محسوب شده و مرتکب آن ممکن است به حبس تا ۷ سال و پرداخت جریمه تا ۱۰۰/۰۰۰ یورو محکوم شود.

^۱ هرگاه بین ادله موجود برای احراز مجرمیت یا بی‌گناهی متهم تعارض باشد یا ادله موجود از نظر قاضی برای اثبات جرم کافی نباشد، قاضی می‌تواند به قرائن و امارات قضایی که موجب علم وی می‌شود، استناد کند.

ارزیابی شهادت را بهبود بخشد. این تلفیق می‌تواند به هر دو نظام کمک کند تا در مسیر تحقق عدالت کیفری، مؤثرتر و قابل‌اعتمادتر عمل کنند (مشیراحمدی و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۲۲).

۳- چالش‌های عملی در پذیرش شهادت

در نظام کیفری ایران، پذیرش شهادت شهود با چالش‌های عملی متعددی روبه‌رو است که از پیچیدگی‌های ذاتی این نظام و ریشه‌های فقهی آن سرچشمه می‌گیرد؛ یکی از این چالش‌ها تعارض میان شهادت‌هاست که ممکن است به دلیل تفاوت در ادراک حسی شهود، خطای حافظه یا حتی انگیزه‌های شخصی مانند کینه، منافع مالی یا فشار اجتماعی رخ دهد و قاضی را در تشخیص حقیقت و صدور رأی عادلانه با دشواری مواجه کند، به‌ویژه زمانی که شهادت‌ها تنها دلیل موجود در پرونده باشند (احمدی میرقائد و محمدی، ۱۳۹۸: ۱۲). علاوه بر این، تأثیر تعصبات اجتماعی مانند پیش‌داوری‌های قومی، مذهبی یا جنسیتی بر اظهارات شهود، از دیگر موانع جدی است. برای مثال، در جوامع چندفرهنگی یا سنتی، ممکن است شاهد به دلیل تعلقات قبیله‌ای یا جنسیتی، اظهاراتی مغرضانه ارائه دهد که اعتبار شهادت را زیر سؤال می‌برد و قاضی را به بررسی‌های بیشتری وادار می‌کند. دشواری احراز عدالت شاهد نیز چالش بزرگ دیگری است؛ در نظام کیفری ایران که عدالت (عدم ارتکاب گناه کبیره مانند دزدی یا زنا و پرهیز از اصرار بر گناه صغیره مانند غیبت) شرط اساسی پذیرش شهادت است، اثبات این ویژگی نیازمند تحقیقات عمیق در زندگی شخصی و اخلاقی شاهد است که نه تنها زمان‌بر و گاه غیرممکن است، بلکه ممکن است به دلیل فقدان مدارک عینی یا شهادت‌های متناقض، قاضی را در بن‌بست قرار دهد (حسن‌زاده، ۱۳۹۹: ۱۲). در مقابل، نظام کیفری فرانسه با چالش‌های متفاوتی دست‌وپنجه نرم می‌کند که بیشتر از انعطاف‌پذیری و ساختار باز آن ناشی می‌شود؛ شهادت کذب یکی از این مشکلات است که با وجود ضمانت اجراهای قانونی قوی، مانند مجازات زندان تا هفت‌سال و جریمه‌های سنگین، همچنان به دلیل انگیزه‌های شخصی (مثل کسب منفعت مالی)، فشارهای خارجی (مانند تهدید توسط طرفین دعوی) یا حتی ترس از افشای هویت رخ می‌دهد و اعتماد به شهادت را کاهش می‌دهد. فشار روانی بر

غیرمذهبی و منطقی که از اندیشه‌های عصر روشنگری تأثیر پذیرفته، شهادت را در چهارچوبی باز و منعطف تعریف می‌کند. نبود شروط پیش‌نیاز مانند عدالت یا تعداد خاص شهود، به قاضی امکان می‌دهد تا با توجه به ویژگی‌های هر پرونده و با اتکا به تحلیل عقلانی و استدلال قضایی، اعتبار شهادت را ارزیابی کند. این انعطاف‌پذیری که با اصل «اعتقاد درونی» قاضی تقویت می‌شود، کارایی و سرعت در رسیدگی را افزایش می‌دهد و نظام قضایی را قادر می‌سازد تا با تنوع پرونده‌ها و پیچیدگی‌های آن‌ها سازگار شود (Marjosola, 2021: 315). با این حال، این آزادی عمل قاضی خطراتی مانند خطای انسانی، تأثیر تعصبات شخصی یا فشارهای اجتماعی و رسانه‌ای را با هم‌راه دارد که می‌تواند اعتبار شهادت را تحت تأثیر قرار دهد. برای کاهش این خطرات، قانون کیفری فرانسه با جرم‌انگاری شهادت کذب و پیش‌بینی مجازات‌های سنگین، تلاش کرده تا تعادلی میان انعطاف‌پذیری و دقت برقرار کند. تحلیل تطبیقی این دو نظام نشان می‌دهد که هر یک نقاط قوت و ضعف خاص خود را دارند. نظام ایران با تأکید بر شروط شرعی و ساختارمند، اطمینان بالایی از صحت شهادت ایجاد می‌کند، اما پیچیدگی‌های اجرایی و محدودیت‌های تشریفاتی قاضی را کاهش داده و فرآیند دادرسی را کند می‌کند (عزیزی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۲۸). در مقابل، نظام فرانسه با روشی باز و عمل‌محور، سرعت و سازگاری را در اولویت قرار می‌دهد، اما نبود شروط پیش‌نیاز ممکن است به پذیرش شهادت‌های غیرقابل اعتماد یا متأثر از عوامل بیرونی منجر شود. این تفاوت‌ها نشان‌دهنده دو فلسفه حقوقی متفاوت است: نظام ایران بر پایه اطمینان شرعی و تعهد به اصول دینی عمل می‌کند، در حالی که فرانسه اعتماد خود را بر توانایی قاضی در تحلیل منطقی و استنتاج از مجموعه شواهد قرار داده است. با این حال، هر دو نظام در مواجهه با چالش‌هایی مانند تعارض در شهادت‌ها، تأثیر عوامل خارجی و مشکلات عملی در ارزیابی اعتبار شهادت، شباهت‌هایی دارند که نیازمند راه‌حل‌هایی برای بهبود است. پیشنهاد می‌شود که ایران با استفاده از مدارک عینی و تعدیل برخی الزامات دقیق، آزادی عمل بیشتری در فرآیند دادرسی فراهم کند و فرانسه با تقویت حمایت‌های قانونی و روانی از شهود و کاهش تأثیر عوامل بیرونی، دقت در

شهود نیز معضل دیگری است؛ شهودی که در پرونده‌های حساس یا جنایی شهادت می‌دهند، ممکن است ارباب، تحت تهدید، یا ترس از تبعات اجتماعی و شخصی قرار گیرند که این امر می‌تواند آن‌ها را به تغییر اظهارات یا انصراف از شهادت سوق دهد. همچنین تأثیر رسانه‌ها در نظام کیفری فرانسه، به‌ویژه در پرونده‌های جنجالی که پوشش گسترده‌ای دارند، چالش مهمی ایجاد می‌کند؛ این پوشش می‌تواند ذهنیت شهود را تحت تأثیر قرار دهد، آن‌ها را به سمت اظهارات غیرواقعی هدایت کند یا حتی بر «اعتقاد درونی» قاضی اثر بگذارد و اعتبار شهادت را تضعیف نماید (Tebben & Waterman, 2024: 3410). تحلیل تطبیقی این چالش‌ها نشان می‌دهد که هر دو نظام با مسائل مشترکی مانند تعارض شهادت‌ها و تأثیر عوامل خارجی مواجه‌اند، اما نوع این عوامل متفاوت است؛ در ایران، تعصبات اجتماعی و در نظام کیفری فرانسه، رسانه‌ها نقش پررنگ‌تری دارند. نظام کیفری ایران به دلیل شروط شرعی سخت‌گیرانه، به‌ویژه در احراز عدالت، با پیچیدگی‌های عملی بیشتری روبه‌روست که فرآیند را کند و گاه غیرقابل اجرا می‌کند، درحالی‌که نظام کیفری فرانسه، به دلیل نبود شروط پیشینی، بیشتر در معرض شهادت کذب و خطاهای ناشی از آزادی قاضی قرار دارد. برای کاهش این چالش‌ها، در نظام کیفری ایران می‌توان راستی‌آزمایی شهادت‌ها را با تکیه بیشتر بر قرائن و شواهد عینی تقویت کرد تا وابستگی به شروط دشوار کاهش یابد و در فرانسه، حمایت قانونی و روانی از شهود، مانند محافظت از هویت آن‌ها یا ارائه مشاوره، می‌تواند فشارها را کم کند و دقت شهادت را افزایش دهد؛ این راهکارها می‌توانند به هر دو نظام کمک کنند تا در مسیر عدالت، کارآمدتر و قابل‌اعتمادتر عمل کنند (Hoffman & Werboff, 2012: 15).

نتیجه‌گیری

تحلیل تطبیقی ارزش و اعتبار شهادت شهود در نظام‌های کیفری ایران و فرانسه، تفاوت‌های عمیق و شباهت‌های قابل توجهی را نشان می‌دهد که از مبانی فکری و حقوقی این دو نظام سرچشمه می‌گیرد. در نظام کیفری ایران، شهادت بر پایه اصول فقهی و دینی شکل گرفته و شرایطی دقیق مانند عدالت (دوری از گناهان بزرگ و کوچک)، عقل، بلوغ، ایمان و گاهی

کنند که حقیقت و عدالت را به شکلی متوازن و مؤثر محقق سازد.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانت‌داری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردید.

تعارض منافع: تدوین این مقاله، فاقد هرگونه تعارض منافی بوده است.

سهم نویسندگان: نگارش مقاله به صورت مشترک توسط نویسندگان انجام گرفته است.

تشکر و قدردانی: از تمام کسانی که ما را در تهیه این مقاله یاری رسانده‌اند، سپاسگزاریم.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی سامان یافته است.

منابع و مأخذ

الف. منابع فارسی

- احمدوند، خلیل‌اله و جلیلیان، سپیده (۱۳۹۹). «ماهیت رجوع از شهادت و پیامدهای آن». *مجله قانون یار*، ۴(۱۶): ۴۰۷-۴۱۸.

- احمدی میرقائد، حمید و محمدی، مرضیه (۱۳۹۸). *شهادت شهود در آیین دادرسی کار ایران و مطالعه تطبیقی آن با حقوق کشورهای فرانسه و انگلیس*. تهران: کنفرانس بین‌المللی مطالعات بین‌رشته‌ای در مدیریت و مهندسی.

- امدادی، نیلوفر و منیری، حجت‌اله (۱۴۰۳). *شهادت شهود در حقوق مدنی ایران: ارزیابی، چالش‌ها و راهکارهای بهبود*. تهران: پانزدهمین کنفرانس بین‌المللی علوم انسانی، اجتماعی و سبک زندگی.

- ایرانی‌پور، نگار؛ مهدوی ثابت، محمدعلی و آشوری، محمد (۱۴۰۲). «بررسی نگرش تطبیقی به شهادت شهود در فقه، حقوق کیفری ایران و دیوان کیفری بین‌المللی». *فصلنامه فقه جزای تطبیقی*، ۳(۳): ۱۷۱-۱۸۳.

ایجاد ساختاری منظم، از سوءاستفاده یا انحراف از عدالت جلوگیری می‌کند، اما این دقت گاهی به قیمت کندی فرآیند و کاهش توانایی قاضی تمام می‌شود، به‌ویژه در پرونده‌هایی که اثبات شروط دینی دشوار است. درمقابل، نظام فرانسه با اولویت دادن به سرعت و اثربخشی، به قاضی اختیار گسترده‌ای در تصمیم‌گیری می‌دهد. این روش، ضمن تسهیل رسیدگی‌ها، ممکن است به پذیرش شهادت‌های غیرمعتبر یا متأثر از عوامل بیرونی منجر شود که نیازمند هوشیاری قضایی و حمایت‌های قانونی قوی‌تر است. هردو نظام با چالش‌های عملی مشترکی مانند تعارض در شهادت‌ها، تأثیر تعصبات اجتماعی و فشارهای روانی بر شهود مواجه‌اند، اما شدت و نوع این چالش‌ها متفاوت است. در ایران، دشواری اثبات عدالت و پیشینه اخلاقی شاهد، فرآیند را پیچیده‌تر می‌کند، درحالی‌که در فرانسه، عواملی مانند فشارهای رسانه‌ای و تهدیدهای اجتماعی می‌توانند بر کیفیت شهادت اثر بگذارند. برای بهبود این فرآیندها، پیشنهاد می‌شود که نظام ایران با بهره‌گیری بیشتر از شواهد عینی و قرائن قضایی، وابستگی به الزامات دقیق دینی را تعدیل کند تا ضمن حفظ صحت، سرعت و آزادی عمل در دادرسی افزایش یابد. برای مثال، استفاده از فناوری‌های نوین برای اعتبارسنجی شهادت‌ها یا تکیه بر مدارک مکمل می‌تواند زمان و پیچیدگی اثبات شروط را کاهش دهد. در نظام فرانسه، تقویت حمایت‌های قانونی و روانی از شهود، مانند محافظت از هویت آن‌ها یا ارائه مشاوره در پرونده‌های حساس، می‌تواند فشارهای بیرونی را کاهش داده و دقت شهادت را بهبود بخشد. همچنین آموزش قضات برای کاهش تأثیر پیش‌داوری‌های شخصی و رسانه‌ای می‌تواند به تصمیم‌گیری‌های عادلانه‌تر کمک کند. تلفیق این راهکارها، یعنی ترکیب دقت دینی نظام ایران و آزادی عمل منطقی نظام فرانسه، می‌تواند به ایجاد نظامی قضایی منجر شود که سرعت، صحت و شفافیت را به‌طور هم‌زمان تضمین کند. این روش ترکیبی نه تنها به تحقق عدالت کیفری کمک می‌کند، بلکه می‌تواند الگویی برای سایر نظام‌های حقوقی در مواجهه با چالش‌های مشابه باشد. درنهایت، این پژوهش نشان می‌دهد که باوجود تفاوت‌های عمیق، هردو نظام می‌توانند از یکدیگر یاد بگیرند تا با رفع کاستی‌ها و تقویت نقاط قوت، به سوی سیستمی قضایی حرکت

- Hoffman, J & Werboff, SF (2012). Presenting and Challenging Expert Testimony: Winning the Battle and the War. *Oregon State Bar Litigation Journal*, 31: 12.

- Marjosola, H (2021). "Applying Psychological Generalisations in Testimony Evaluation Ex Officio-Benefits and Challenges". *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 124(2-3): 299-332.

- Tebben, N & Waterman, JP (2024). "Expert Testimony and Practical Interests". *Inquiry*, 67(9): 3393-3419.

- Trésallet, C; Cardin, JL; Belghiti, J; Cortes, A & Martinod, E (2019). "Medical Expert Witness Testimony in France and in Europe". *Journal of Visceral Surgery*, 156(Suppl 1): S3-S6.

- Weigel, S (2023). *Bearing Witness as a Boundary Case: Survivor Testimony, Legal Testimony and Historical Testimony*. In: The Palgrave Handbook of Testimony and Culture, Cham: Springer International Publishing.

- حسن‌زاده، مهدی (۱۳۹۹). «علم قاضی به خلاف واقع بودن شهادت شهود». پژوهش‌نامه حقوق اسلامی، ۲۱(۱): ۱-۲۰.

- صفری، سکینه؛ جلالی شهری، سید محسن و غفوریان نژاد، مصطفی (۱۴۰۰). «بررسی تغییرات قانونی در خصوص شهادت». مجله دانشگاه کالج اسلامی، ۲(۶۷): ۱۵-۲۸.

- طباطبایی، سیدمصطفی و حاجی ده‌آبادی، محمدعلی (۱۳۹۸). بررسی تطبیقی شهادت کذب در نظام‌های حقوقی ایران و فرانسه. تهران: دومین کنگره بین‌المللی نوآوری و تحقیق در علوم انسانی و اسلامی.

- عزیزی، علی؛ صادقی، محمد و علی‌کرمی، حمیدرضا (۱۴۰۲). «جایگاه فرض قضایی در نظام ادله در نظام مقننه ایران و قواعد ادله فدرال ایالات متحده آمریکا». مطالعات میان‌رشته‌ای در جامعه، حقوق و سیاست، ۳(۱): ۱۲۰-۱۳۲.

- مشیراحمدی، علیرضا؛ جوان جعفری بجنوردی، عبدالرضا و سیدزاده ثانی، سیدمهدی (۱۴۰۱). «مطالعه تطبیقی نگرش قضات نسبت به تأثیر جنبه‌های روان‌شناسی شناختی در شهادت شهود». پژوهش‌نامه حقوق تطبیقی، ۶(۲): ۲۰۹-۲۲۶.

- پرستش، سعید؛ غلامپور، محمدرضا؛ حسینی، سیدمحمد و منصور، سعید (۱۴۰۰). «ارزش اثباتی ادله ثانوی - شهادت - در تعارض با سند رسمی (بررسی حقوق ایران و فرانسه و نظام کامن‌لا)». فصلنامه جامعه‌شناسی ایران، ۴(۲): ۲۶-۴۱.

- حسینی، سیدیزدان و کریم‌پور علی‌آباد، امین (۱۴۰۳). «مقایسه شهادت شهود در قانون آیین دادرسی مدنی ایران و فرانسه». فصلنامه مطالعات حقوقی، ۶(۳۸): ۴۸۳-۵۰۵.

- دهقانی، علی؛ آشوری، محمد و رحمدل، منصور (۱۴۰۰). «اعتبارسنجی و ارزش‌گذاری شهادت شهود گمنام در قانون آیین دادرسی کیفری ایران و اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی». فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی، ۲۶(۹۵): ۱۴۵-۱۶۰.

ب. منابع انگلیسی

- Caruth, C (2017). "The Body's Testimony: Dramatic Witness in the Eichmann Trial". *Paragraph*, 40(3): 259-278.